

BOROS GÁBOR

VETŐ MIKLÓS MEGÚJÍTÓ METAFIZIKAI SZERETETFOGALMA

KIVONAT: Tanulmányomban bevezetésként felidézem Vető Miklós életútját, főbb publikációinak ívét. Utalok magyar kollégáival való kapcsolataira is. Az általános bevezetés után közelebbről Vető Miklós *Court traité sur l'amour* – „Rövid tanulmány a szeretetről” – című könyvének néhány fő gondolatmenetével foglalkozom, amely 2016-ra ugyan már elkészült, ám csupán 2020-ban, immár posztumusz jelent meg. Kifejtem, hogy a karcsú kötetet teljes joggal mondhatjuk az életmű megkoronázásának is, mert fő gondolatait klasszikus érettséggel és határozottsággal, tömören mutatja be, miközben a magasságos Isten dimenziójától kiindulva a legszemélyesebb családi világába is bevezeti az olvasót, noha nincs benne műfajtévesztés, nem merészkedik a tiszta teológia szintjére, de nem kalandozik el az önéletírás felé sem.

KULCSSZAVAK: Gondos-Grünhut László, eidetikus metafizika, agapológia, a másik, önküresítés (kenózis), pozitív képesség

GÁBOR BOROS

Miklós Vető's Novel Metaphysical Concept of Love

ABSTRACT: As an introduction to my study, I will outline the life of Miklós Vető and his main publications. I will also refer to his contacts with his Hungarian colleagues. After the general introduction, I will focus on some of the main ideas of Miklós Vető's book *Court traité sur l'amour* – “A Short Study on Love”, which was completed by 2016, but was only published posthumously in 2020.

This slim volume can rightly be called the crowning achievement of his life's work, because it presents his main ideas with classical maturity and determination, while at the same time introduces the reader into his most personal family world, starting from the dimension of the Divine Supreme. Nevertheless, there is no misrepresentation of the genre, no venture into pure theology, and no drift towards autobiography.

KEYWORDS: László Gondos-Grünhut, eidetic metaphysics, agapology, the Other, self-emptying (kenosis), positive capability

Bevezetés, életút

Noha Vető Miklóst, kinek munkásságát a Magyar Filozófiai Társaság életműdíjjal ismerte el, akit a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, illetve a Szegedi Egyetem díszdoktorává fogadott, s akit a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává választott, egyre kevésbé kell bemutatni eredeti hazájában,¹ a rend kedvéért mégis azzal kezdem e tanulmányt, hogy fölidézem életének néhány, a témánk szempontjából fontos körülményét.

Életútját, gondolkodását alapvetően meghatározó módon zsidó-keresztény gondolkodó volt. Felcsúton született 1936-ban, 1941-ben megkeresztelték, sőt 1949-ben konfirmált is, de, ahogy maga írja önéletrajzában, csak 1954-ben lett igazán keresztény, „lelkes katolikus”, amihez a szegedi Dóm téren s a Dómban osztályrészül jutott levitációs élmény is alapvető ösztönzést jelentett. Kényszerűen jogi tanulmányokkal kezdte egyetemi pályafutását, mert földbirtokos család gyermekeként nem is járhatott volna egyetemre, ám családi-baráti kap-

1 Elsősorban Mezei Balázs erőfeszítéseinek hála, aki az irodalomjegyzékben megadott kötetekben, írásokban, illetve előadásaiban részletgazdag képet festett életéről és gondolkodásának háttéréről. Vető Miklós maga sem volt rejtőzködő alkat, hisz egyrészt megírta francia nyelven visszaemlékezéseit, másrészt többórás videóinterjút adott Takács Ádámnak életművéről. Ezek szintén fontos forrását jelentik élettörténete s filozófiája tanulmányozásának. Mezei-Schmal 2020 tartalmazza Vető Miklós írásainak teljes jegyzékét.

csolatok révén legalább a jogi karra sikerült bejutnia. A korban több, Vető Miklóshoz hasonló ifjú ember életére is komoly hatást gyakorló katolikus misztikus gondolkodóval, Gondos-Grünhut Lászlóval és műveivel történő megismerkedése nyomán a filozófia felé fordult érdeklődése. Gondos-Grünhut annyiban saját jogán is fontos a magyar keresztény gondolkodás szempontjából, amennyiben pályája párhuzamosan indult a XIX–XX. század fordulója nagy generációjának tagjaiéval, akik 1919 után emigráltak, s egészen eltérő életutakat jártak be: Kolnai Aurélival, Lukács Györggyel, Mannheim Károlyéval, hogy csak néhány jellegzetesen eltérő sorsra utaljunk, miközben mindőjüktől különbözött az ő életpályája. E pálya döntő eleme, hogy a német egyetemi életben igyekezett érvényesülni, ami abban az időben gyakorlatilag lehetetlen volt számára.²

Vető Miklós mindennap szentmisére járó „lelkes katolikusként”, az akkorigiban megbélyegzésként használt kifejezéssel „polgárinak” nevezett kultúra s kivált filozófia egyre elmélyültebb ismerőjeként szinte magától értetődően vállalt komoly szerepet az 1956-os forradalomhoz kapcsolódó szegedi diákmozgalomban, majd a forradalom leverését követően a biztosra vehető börtönbüntetés elkerülése érdekében az emigrációt választotta. Doktori tanulmányait a kiváló író- és filozófusnő, Iris Murdoch irányításával folytatta Oxfordban, tizenkét évig tanított az Egyesült Államok fontos egyetemein, négy évig Elefántcsontparton, majd nyugdíjba meneteléig Franciaországban, a Rennes-i, illetve később a Poitiers-i Egyetemen.

Magyarországra való filozófusi visszatérésének e sorok írója is tanúja volt, ezért röviden erre is utalok. Először az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának akkor épp a mai Andrássy Egyetem épületében működő Filozófiai Tanszékcsoportja egyik termében, talán a legelső, Magyarországon tartott előadásának hallgatójaként találkoztam vele először. Schellingről beszélt, én pedig, akkortájt épp Schelling *Szabadságtanulmányának* s Heidegger erről szóló könyvének fordítójaként a szabadságfogalomra vonatkozó kérdést tettem föl neki, ami, mint később elmondta, meglepetés volt számára annak a várakozásának a fényében, hogy dogmatikus-marxista szellemű

2 Az egyik elutasító levelét Martin Heidegger írta alá – Mezei Balázs szóbeli közlése.

filozófiai kontextussal fog találkozni. Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy sok évvel később megértő szeretettel nézte el nekem, hogy immár Poitiers-ban, Erasmus-előadóként elnéztem az órát, s hiába várt a hallgatóság. Még saját szemináriumát is átengedte, hogy meg tudjam tartani előadásomat. Mindkét esemény, s még számos beszélgetés is hozzájárulhatott bizalmasnak mondható barátságunk kialakulásához.

Rátérve az általa megélt szeretetviszonyulástól a szeretet elméleti megragadásához vezető útjának bemutatására, föllevenitem még, hogy egy a budapesti Francia Intézetben rendezett konferencia fogadásán megbeszéltük, hogy mindketten foglalkozunk a szeretet-szerelem témájával. Én *A szeretet/szerelem filozófiája* című, történeti-szisztematikus megközelítést alkalmazó könyvemem dolgoztam, ő az *Élargissement de la métaphysique* (A metafizika kitágítása) című nagy művében közreadott szisztematikus metafizikáján. Csak félig tréfásan megegyeztünk abban, hogy filozófusként nincs is más választásunk, mint metafizikát és szeretetfilozófiát írni, a kérdés csak az, ki melyiket írja meg előbb. Ő a metafizikát, én a szeretetfilozófiát, viszont ő valóban meg is koronázta életművét a szeretetfilozófia közreadásával – hála azoknak, akik élete utolsó szakaszában mellette álltak és segítették, az övéhez hasonlatos nagy szeretettel.³

Vető Miklós sokoldalú gondolkodó volt. Alapvető jelentőségű filozófiatörténeti munkákat is írt, a legfontosabb ezek közül a *De Kant à Schelling. Les deux voix de l'idéalisme allemand, I-II.* (Kanttól Schellingig. A német idealizmus két útja) címen Grenoble-ban 1998–2000-ben megjelent könyve, amelyhez kapcsolódóan számos más könyvet, tanulmányt is megjelentetett a német idealizmus korszakáról. A misztika fontos gondolkodóiról feltáró jellegű monográfiákat jelentetett meg – *La métaphysique religieuse de Simon Weil* („Simon Weil vallásos metafizikája”, 1971-ben), *Pierre de Berulle. Les thèmes majeurs de sa pensée*

3 Itt legelőször is feleségére, Odile Vető asszonyra kell gondolni, aki kivétel nélkül elolvasta és stilisztikailag csiszolta valamennyi francia nyelvű írását. Természetesen kettejük házassága jelentette a *Szeretetkönyv* meggyőződése szerint az emberek körében lehetséges legfőbb szeretet, a házastársi szeretet mintáját. Mindenképp meg kell említeni Schuller Andrászt is, aki felé szinte atyai-tanítvány iránti szeretettel fordult, s így alakult ki közöttük intenzív emberi és munkakapcsolat. Külön köszönöm Schuller Andrásnak írásom korábbi változatához fűzött fontos megjegyzéseit.

(„Pierre de Berulle. Gondolkodásának fő témái”, 2016-ban), *Fénelon, penseur de la volonté. Lecture philosophique d'un spirituel* („Fénelon, az akarat gondolkodója. Egy spirituális gondolkodó filozófiai olvasata”, 2017-ben) –, de külön teológiai témáknak is szentelt fontos írásokat – *Le Mal. Essais et études* („A rossz. Kísérletek és tanulmányok”, 2000-ben), *La pensée de Jonathan Edwards* (Jonathan Edwards gondolkodása, 1987-ben). Ahogy már említettem, kidolgozott egy igen fontos metafizika-koncepciót is, amely bizonyosan tekinthető új kezdetnek e diszciplína történetében, bármennyire is igaz, hogy fontos történeti előzményei vannak a görögségig visszanyúlóan. A már említett 2012-es *L'Élargissement de la métaphysique* mellett ide tartozik az e szisztematikus mű háttérét jelentő történeti-szisztematikus vizsgálódások gyűjteménye, az *Explorations métaphysiques* („Föltáró kutatások a metafizika területén”, szintén 2012-ben). Magyarul is megjelent a Simone Weil- és a Jonathan Edwards-monográfiája, továbbá egy két változatban is megjelent tanulmánygyűjtemény (*A teremtő Isten*, 2011; *Isten és ember*, 2021). A korábban említett franciául írt önéletrajzának magyar fordítása megjelenés előtt áll. Takács Ádám többórás videóinterjújának elektronikus publikálásában is reménykedhetünk.

Életútjának, publikációinak még a minimálisra szorítókozó iménti ismertetése is egyértelműen mutatja, hogy Vető Miklós a nemzetközi filozófiai színtér egyik sajátos irányának meghatározó gondolkodójává vált. A hivatkozások a filozófiai művekben egyértelműen tanúskodnak a szerző hovatarozásáról a filozófiai univerzumon belül. Vető Miklós hivatkozásaira tekintve a kortársak közül alapvetően a zsidó s keresztény gondolkodók ökumenéjét látjuk kiemelkedni a filozófiai eszmecsere elsődlegesen fontos partnereiként. Jól látható, mennyire teljes jogú tagja volt a teológia bevonása révén filozófiai belátásokra jutó gondolkodók közösségének. Jonathan Edwards, Simon Weil, George Vajda, Hans Urs von Balthasar, Emmanuel Levinas az általa legtöbbször hivatkozott teológus-filozófusok. Ugyanakkor van egy érdekes, inkább lappangó szála legalábbis a *Szeretetkönyv* gondolatmeneteinek, mely számomra legalábbis kitapintható, még ha hivatkozásokban nem, vagy csak alig jelenik is meg. Ez ráadásul annyiban mindenképp érthető, hogy eléggé másként filozofálóknak állnak e hivatkozások háttérében. Miután ugyanis tanulmányozta az általam írt, illetve kiadott szerelemfilozófiai köteteket, többször is megjegyezte mosolyogva,

hogy „ki fogja zsákmányolni” őket. Ennek nyomát végül azon a sajátos módon fedeztem fel, hogy két szempontból is támaszkodik Ronald De Sousa torontói filozófus minden teológiai befolyástól érintetlen írására, amely az egyik, Pólya Tiborral közösen szerkesztett tanulmánykötetünkben jelent meg.⁴

Szeretet, szerelem és megélt gondolkodás

Emez általános bevezetés után írásomban közelebről Vető Miklós *Court traité sur l'amour* – „Rövid tanulmány a szeretetről” – című, 2016-ra ugyan már elkészült, ám csupán 2020-ban, immár posztumusz megjelent könyvének néhány fő gondolatmenetével kívánok foglalkozni. A szerény cím félrevezető. Mezei Balázs az „ábrahám termékenységű” szerző „különlegesen sikerült” munkájának nevezte,⁵ s teljes joggal mondhatjuk az életmű megkoronázásának is. Fő gondolatait klasszikus érettséggel és határozottsággal, tömören mutatja be, miközben a magasságos Isten dimenziójától kiindulva a legszemélyesebb családi világába is bevezeti az olvasót, miközben sem nem merészkedik a tiszta teológia szintjére, sem nem kalandozik az önéletírására. A husserli fenomenológiából kölcsönzött módszertanhoz tartozó „eidetikus” redukciót alkalmazva jut el egészen sajátos írásmódjához. Ráadásul, mint írja, kifejezetten a nagyközönséghez is kíván szólni, s ennek megkönnyítésére külön szómagyarázatokat is illesztett a kötet végére.⁶

Ami a mű szerkezetét illeti, talán a legalkalmasabb volna az alapgondolatok egyre táguló koncentrikus körökön keresztüli kibomlásaként megragadni. A kötet magva az első fejezet, mely az emberileg alig felfogható magasságból indul, az Istenről s az isteni személyek közötti viszonyrendszeréről szólva (*L'amour de Dieu pour Dieu*). Ereszkedő mozgás veszi itt kezdetét, létrehozva az első, Istenen kívülre hatoló kört, amelyben az első aszimmetrikus szeretetviszony-

4 Lásd De Sousa 2014.

5 Mezei 2020, 122. sk.

6 Bármennyire is kétséges, hogy aki a „metafizika”, „transzcendencia”, „transzcendentális” és hasonló kifejezésekkel csak a glosszárrium egymondatos értelmezéseiből szerez tudomást, az igazán haszonnal tudná forgatni a kötetet.

ról van szó, az Isten ember iránti szeretetéről (*L'amour de Dieu pour l'homme*). Majd megfordul ez az aszimmetrikus szeretetviszony, és bezárul az első kör az ember Isten iránti szeretetéről kifejtett elgondolásokkal (*L'amour de l'homme pour Dieu*). Ez a három fejezet a kötet voltaképp önhordó alapegységét alkotja, minden szeretetviszony paradigmáját tárva fel.

A negyedik fejezet az első körüli, immár tágabb körben mozog, az embert mint a természetbe merült lényt mutatja fel, az embert, akit eddig csak az Istenhez fűződő kivételes kapcsolatában láttatta. E fejezet a történeti-szisztematikus gondolatvezetés egyik különösen jól sikerült példája, mely „A szeretet eidetikusan előtörténete” (*La préhistoire eidétique de l'amour*) címmel a szeretetet logikailag-pszichológiailag megelőző szenvedélyekről, beállítódásokról, affekciókról ír a filozófiatörténetből származó példákat idézve fel. A II–III., illetve a IV–V. fejezet a megkettőzött emberi természetet körvonalazza némiképp Kant modorában, amiről kicsit később ejtünk majd szót. A „Természet, igazságosság, szabadság, szeretet” (*Nature, justice, liberté, amour*) című ötödik fejezet egy újabb kör bezárulása azáltal, hogy visszafordítja a negyedik fejezet ereszkedő mozgását a természeti lényként felfogott ember létfeltételeitől a valódi szeretethez, amely az embert a természet fölé emeli. A hatodik fejezet „A spontaneitástól az altruizmusig” (*De la spontanéité à l'altruisme*) címmel azt az utat vázolja, amelyet követve az én adekvát módon haladhatja meg önmagát, adekvát módon fordulva a már itt kihangsúlyozott másikhoz. A VII. fejezetnek már a címe is a könyv egyik leglényegesebb „megújító újdonságát” fejezi ki, amennyiben hangsúlyozza, hogy a szeretet intencionális tárgya az, amit pregnáns értelemben másoknak nevez (*L'autre, objet intentionnel de l'amour*). „Miért szeretünk?” (*Pourquoi aime-t-on?*), illetve „Kit szeretünk?” (*Qui aime-t-on?*), kérdezi a VIII., illetve a IX. fejezet, hogy ezt követően „A házások közötti szeretetről” (*L'amour conjugal*) szóló X. fejezettel eljussunk a „családi körbe”. A XI. fejezet ennek folytatásaképp a talán legdrámaibb szeretetviszony körét rajzolja meg „A házastársak közötti kölcsönösségtől az ellenségeik szeretetéig” (*De la réciprocité entre les époux à l'amour de ses ennemis*) címmel. Ez átvezet a XII., zárófejezethez, amely a „A szülői szeretet és a gyermeki szeretet” (*L'amour paternel et l'amour filial*) címet viseli. A kötetet egybefűző vezérfonalat rövid konklúzió foglalja össze.

Fontos előzmény: Gondos-Grünhut László

Mielőtt az igen gondolatgazdag könyvet alkotó főbb gondolatmenetek közül néhányra ráirányítanám a figyelmet, szeretnék idézni egy bekezdést a korábban említett Gondos-Grünhut László *Szeretet és lét* címen kiadott kötetéből, melyet Vető Miklós válogatott s látott el – németül és franciául is közreadott – bevezetéssel.⁷ Azért teszem ezt, mert e bekezdés érdekes módon megelőlegezi a Vető-féle szeretetfogalom egyes döntő elemeit, s ennyiben jól példázza azt a hatást, amelyet szegedi joghallgató korában gyakorolt rá az – akkoriban – bajai mester. Az idézet kifejezetten Vető Miklós bevezetőjéből való:

Az agapé születésének dialektikája a következőképpen foglalható össze:

Istennek a lelkek iránti szeretete nem érosz, hanem agapé. Ez a szeretet a végső magányomban lát engem; *nem az objektív tartalmakat nézi, amelyeknek a hordozója vagyok, hanem engem néz; engem néz és nem a jóságot, ami rajtam keresztül átcsillan. Nem az értékeim miatt szeret engem, hanem minden ok nélkül, azért szeret, mert én vagyok ez.* Nem elégti ki, hogy értékeim vannak, amelyeket mások is megvalósíthatnak helyettem, hanem *én magam vagyok fontos a számára; nem azt akarja, hogy létezzen jóság, hanem azt, hogy részesüljek a jóságból.* Istennek ez a szeretete az én igazi otthonom, különben sehol és senkinek sem létezem. (§. 45)⁸

Az e sorok írója által kiemelt részek Vető Miklós radikális teológiai-filozófiai újításának előképét jelentik: a klasszikus európai zsidó-keresztény gondolkodás szerint a szeretet kitüntetett tárgya a *jóság*. Ez a gondolat kulminál a XVII. század nagy filozófusainak meggyőződésében, amely szerint a természetes értelemmel belátván Istenről, hogy ő a legfőbb jó, az akarat ellenállhatatlanul

7 A könyv eredetileg németül jelent meg *Die Liebe und das Sein. Eine Auswahl. Abhandlungen zur Philosophie, Psychologie und Pädagogik* címen (Bonn, Bouvier, 1990).

8 Gondos-Grünhut 2013, 26.

szeretetre gyúl iránta.⁹ Vető Miklós szerint azonban a szeretet „intencionális tárgya” a *másik*. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az itt szereplő „másikon” az éntől *teljesen* független, autark entitást kell érteni. A jóság pusztá tulajdonság, olyan érték, melyet bárki megtestesíthet. Az igazi szeretet azonban az egyszerűséget, a felcserélhetetlenséget célozza, amely mint ilyen független a szerető éntől, akár minden elvárásának, értékrendjének ellenkezőjét is megtestesítheti. A jóság így minden más lehetséges tulajdonsággal egy szintre kerül, s válik *ebből a szempontból* másodlagossá. Nincs olyan tulajdonság, melynek megléte a szeretett személyben „megmagyarázza” a radikálisan individuális – „individuális és individualizáló” – szeretet fellobbanását. S ezen a ponton sejlik fel az az igen sajátos, az egyik irányban ironikus mód, ahogyan Vető Miklós egyszerre támaszkodik a XVI–XVII. századi misztika nagy alakjaira – nem véletlenül írta meg könyveit Bérulle-ről, Fénelonról –, és a bevezetőmben említett Ronald De Sousa-ra, illetve az általa hivatkozott David Vellemanra, akik tisztán a pszichológiából és a kortárs analitikus filozófiából átvett kutatási eredményekre hivatkozva képviselik a tézist, mely szerint a szerelem esetében „nincs miért”.

Szeretet, Háromság, kenózis

A tisztán pszichológiai nézőponttól, mint már említettem, a *Szeretetkönyv* nem is nagyon állhatna távolabb, hiszen kiindulópontja az isteni személyek közötti szeretetviszonyok rendszere. Ennek alapja pedig az, hogy teológiai-filozófiai értelemben teljesen elhibázottnak tartja a klasszikus tanítást a jóról, illetve a legfőbb jóként tekintett Istenről mint a szeretet intencionális tárgyáról. Vető Miklós ugyanis úgy látja, hogy igazán végiggondolván ezt a tanítást egy egoisztikus, narcisztikus Isten gondolatára kellene jutnunk, amely szeretetét ugyan az emberre irányítja, ám nem az embert, hanem az ember *jóságát*, vagyis önnönmaga visszfényét, azaz végső soron önmagát szeretné. E helyett már az isteni személyek egymásra irányuló, a Szentlélekben hiposztázissá váló szeretete is az egyazonos Istenen belüli Másikban

9 Lásd erről részletesebben Boros 2014, 141–176.

találja meg tárgyát. Mindebből egyfelől bárminemű unitárius istenfelfogás ellen merít filozófiai érvet a szerző, másfelől felforgató jellegű további tézisekre következtet. Az unitárius istenfelfogás ellenében hangsúlyozza, hogy

Isten szeretet (1Ján 4,8), és annyiban szeretet, amennyiben Háromság. A szeretet trinitárius koncepciója a feltétlen, végtelen szeretet kiváltképpeni kifejeződése, amennyiben egyesítő egysége azoknak a valóknak, amelyek mindazonáltal tökéletesen különbözök. Az Istenről szóló keresztény tanítás azt a legfőbb tényt fejezi ki, hogy az istenség nem egy egyetlen és elkülönöződés nélküli szubsztancia, hanem a különbség és az elkülönöződés egységbe fordulása.¹⁰

Erre a viszonyra alkalmazza Vető Miklós a Paul Ricœur könyvének címeként híressé vált kifejezést: „önmaga mint másik” (*soi-même comme un autre*, 22. o.)

A felforgató jellegű tézisek abból a következtetésből fakadnak, hogy a hagyomány legfőbb jóként értelmezett Istene a jó teljességét, s egyáltalán a beteljesültséget jelenítené meg, amely a klasszikus skolasztikus *actus purust*, tiszta aktualitást vonná maga után Isten lényegének meghatározásaként. Ennek a metafizikailag tiszta aktualitásként felfogott Istennek az episztemológiai megfelelője ugyanakkor az arisztotelészi „önmagát gondoló gondolattal” megfelleltetett Isten volna, amellyel kapcsolatban Vető Miklós többször is felidézi Luthernek az ironikusnál súlyosabb, inkább már gunyoros megjegyzését, miszerint olyan volna ez, mint egy örökké alvó Isten. A „legfőbb jóság”, a „tiszta aktualitás”, a „mindenhatóság” csupa olyan hagyományos attribútum, amelyek vagy a nárcisztikus Isten abszurd koncepciójához, vagy olyasfajta ősrégi apóriákhoz vezetnek, mint amilyen az, hogy képtelenség számot adni a teremtés végső indítékáról Istenben. Amit ezzel Vető Miklós szembeállít, az az önkiüresítés, a kenózis „pozitív képessége”, éspedig két fő alakzatban megjelenítve. Egyrészt

10 „Dieu est amour (1Ján 4,8) et Il est amour en tant que Trinité. C'est la conception trinitaire de l'amour qui est l'expression par excellence de l'amour inconditionnel, infini en tant qu'union intégrale de ceux qui demeurent pourtant parfaitement différents. La doctrine chrétienne de Dieu exprime le fait suprême que la divinité n'est pas une substance une et indifférenciée, mais un univers de différence et de différenciation.” (24)

a kabbalisztikus zsidó *zimzum* fogalmában mutatja fel, másrészt az Isten emberre válásának és kereszthalálának újszövetségi koncepciójában. Vető a „pozitív képesség” (*puissance positive*) kifejezést vezeti be terminológiaiailag, amely az ő szóhasználatában a „veleszületett” tökéletlenség-, illetve befejezetlenség-mozzanattól (*imperfection native*) megszabadított potencialitás. Nézete szerint ennek helye kell legyen még az egységes-egységesítő aktualitásként (*actualité intégrale*) felfogott legfőbb létezőben is, hogy ne váljék azzá a személytelen sorssá, amellyé válás például akkor fenyegetne, ha interpretációnkkal túlságosan közel vinnénk Istent a sztoikus módon kialakított istenképzethez. Ez a „pozitív képesség” viszont éppenséggel a radikálisan új létrehozására való képességet jelenti, amely abban nyilvánul meg, hogy Isten semmitől sem kényszerítve, csakis önmagától visszakozik integritásának, illetve hatalmának teljes, mindent kitöltő voltától. Ezt jelenti az „önmagának felülmúlása” (*dépassement de soi*) kifejezés az isteni szinten, ami nem más, mint a kenotikus értelemben felfogott szeretet. Csak ez a „kenotikus szeretet” „magyarázhatja” a semmiből való teremtést, mint a Feltétlen, Abszolút (Isten) igent mondását a feltételesre, a végesre. Ennek az Istennek semmi „szüksége” nem volt önmagán kívüli másra, mert „benne és vele [volt] a logosz”, és így élte azt az életet, amely „a Személyei közötti örök kommunikáció, s ez a kommunikáció – szeretet.”¹¹ Isten szabadsága nem más, mint szükséges, de nem elégséges feltétele a Teremtésnek – és hozzátehetjük: a Második Személy emberré válásának –, a kenózis pedig, amely „nem más, mint a szeretet gyakorlásának legmagasabbrendű módja”,¹² az elégséges feltétel.

Ez az agapéként értett isteni szeretet minden valódi emberi szeretet paradigmája, s ennyiben beszélhet Vető Miklós „agapológiáról” W. H. Sheldon megközelítésének terminológiáját átvéve.¹³

11 „La vie de Dieu est un échange éternel entre ses Personnes et cet échange est amour.” 31. o.

12 „La kénoze n'est que la manière suprême d'exercer l'amour.” 35. o.

13 A 87. o. egyetlen lábjegyzetében olvassuk: „Nyilvánvaló, hogy az *agapé* csakis az isteni szeretetet jelöli, ám annyiban, amennyiben magában foglalja az eredetiség és a tiszta érdeknélküliség lényegi mozzanatait, úgy véljük, átvehetjük az »agapológia« kifejezést minden olyan diskurzus megjelölésére, mely a Szeretetre irányul. „Évidemment, Agape ne dénote que l'amour divin, mais dans la mesure où il contient les moments essentiels d'originarité et de désintéressement pur, nous croyons pouvoir adopter »agapologie« pour désigner tout discours portant sur l'Amour.”

Szeretet, szerelem az emberi természetben és a fenomenológiai megközelítés

Mostanáig *grosso modo* az első három fejezetről beszéltünk, amelyek együttesen alkotják a kifejtés koncentrikus körei közül az elsőt, amely a maga önhordó mivoltában minden *lényegit* elmond a *valódi* szeretetről. Ezért is kap nagyobb hangsúlyt egész írásunkban, mint a többi rész. Amint belépünk ugyanis a természet szférájába, azonnal nehézségek, feszültségek jelennek meg az első három fejezetben kibontakozó teológiai-metafizikai megközelítés, illetve a mindennapi megközelítés között. Ez utóbbinak számos összetevője van, kezdve azokkal a vallási fogalmakkal, amelyeket befolyásoltak a teológia és a filozófia hagyományos fogalmai, ám legalább ennyire hatékony összetevő benne a pszichológia képzetvilága is, mind a tudományos jellegűé, mind a népszerűsítő jellegűé, akár önállóan tekintjük, akár úgy, mint ami egyre fokozódó mértékben befolyásolja a mindennapi vallási fogalmakat. Ezekkel a nehézségekkel és feszültségekkel találkozva veszi alkalmazásba Vető Miklós a „tisztá szeretet” Fénelon által, a számára egyik legfontosabb gondolkodó által kidolgozott modelljét. A következőkben azonban nem ennek a modellnek az alkalmazását vizsgálom meg, hanem inkább a korábban említett módszertani kérdésre vetek egy pillantást, amely az egész vállalkozás szempontjából döntő jelentőségű.

Döntő jelentőségű Vető Miklós szempontjából mindenekelőtt, hogy egy pillanatra se tévesszük szem elől metafizikájának a husserli fenomenológiában gyökerező „eidetikus” jellegét. Ugyanakkor azonban már az első fejezektől kezdve elkerülhetetlenül találkozunk a két rivális vizsgálódási szint közötti konfliktus példáival: az eidetikus metafizika, illetve a mindennapi vallási-pszichológiai vélekedések szintje túlságosan is különböző területekről származnak, és túlságosan is eltérő elköteleződéseket jelentenek az őket követők számára ahhoz, hogy egyszerű harmóniában oldódhatnak fel. Az Isten ember iránti szeretetének kontextusában Vető Miklós a konfliktusos

viszony példaként azt a teoremat alkalmazza, mely szerint ez a szeretet magával vonja azt is, hogy az ember hasonlóvá válik Istenhez, megistenül. Vető egyrészt kellő hangsúlyt helyez arra, hogy e teorematnak megvan „a maga igen nagy morális és vallási mélysége” (*est, certes, d’une grande profondeur morale et religieuse*). Ugyanakkor azonban a leghatározottabban képviseli a nézetet, mely szerint az, ami értékes lehet a morális-vallási tartományban, el tudja veszíteni érvényességét, ha átkerül a metafizikáéba, melyet kétségkívül egy magasabb rendhez tartozónak tekint. „Másfelől azonban – így fogalmaz – a metafizika síkján, ahol azért igazából honos, e teorema egész egyszerűen hiányos, sőt téves.”¹⁴ Itt természetesen föl lehetne vetni a kérdést, hogyan kezeljük az ugyanazon állításhoz kapcsolt kétféle igazságérték viszonyát e két eltérő síkon. Ám nem ezt a kérdést szeretném vizsgálni a továbbiakban. Inkább idézek egy másik hasonló szövegrészt, amely világosabban fogalmaz a filozófiai módszertan tekintetében:

Ez az értekezés egyértelműen metafizikai perspektívát alkalmaz. [...] [D]e vajon ezek az itt kifejtettek megfelelnek „a valóságnak”, [...] a szeretetnek, ahogyan megélik az emberek? A válasz e kérdésre egyszerű. Ez az értekezés a szeretet *filozófiájáról* szól, márpedig a filozófia feladata más, mint a pszichológiáé vagy az erkölcsök tudományáé. [...] A filozófia a *lényegük*, *eidoszuk* szerint írja le a dolgokat, s mikor az eidoszok *Schattierung*jait veszi tekintetbe és tanulmányozza, akkor mindig a lényeket szemléli mint igazságukat és mint eszményüket. [...] S végső soron szert tehet egzisztenciális jelentőségre az eidetikus leírásnak és a lényeg feladatként tekintett fogalmi látásának ez a magas és mély egyesítése és újraegyesítése. A filozófia kétségkívül *theoria*, ám igazsága szerint *praxis* is kell legyen. Normatív beszédmódot alkalmaz, olyat azonban, amely arra törekszik, hogy performatív is legyen. Ez annyit tesz, hogy a metafizikai nem csupán azt jelzi, hogy hogyan állnak a dolgok lényegük szerint, hanem épp ennyire segít is

14 „En revanche, écrit-il ici, sur le plan métaphysique – où pourtant elle se situe – elle est tout simplement déficiente, voire fallacieuse.” 42. o.

bennünket abban, hogy közelebb kerüljünk e lényeghez, hogy neki megfelelővé formáljuk magunkat.¹⁵

Ebben a szövegrészben meglehetősen eltérő utak, megközelítésmódok kereszteződnek, ami nehéz, ám alapvető jelentőségű döntés elé állítja a szerzőt. Vető Miklós először arról beszél, hogy szeretetről szóló elmélete a metafizika terénümán mozog, amihez még hozzáteszi az eidetikus fenomenológiát mint módszert is. Ezzel azonban máris fölmerül a kérdés e metafizika jellegére vonatkozóan. Dilthey és Husserl folytatott rövid, ám annál élesebb vitát e kérdésről azzal az eredménnyel, hogy amit Husserl metafizikának nevez s ekként művel, az kizár mindenfajta „dogmatikus”, azaz „realista” metafizikát, amely visszatér a világba, miután végrehajtotta a fenomenológiai redukciót. Husserl ismeretes módon azzal vádolta Descartes-ot, hogy így járt el, és a Dilthey-nek írott levelében még Spinozát és Kantot is említi ugyanebben az összefüggésben. Így aztán fenomenológiai nézőpontból csak komoly nehézségek leküzdése árán lehet tartható Husserl eidetikus fenomenológiájának azonosítása a *lényegek* legalábbis kvázi platonikus metafizikájával. Azt javasolnám, hogy a katolikus korszakában lévő Scheler tekintsük modellként ehhez a Vető Miklós általi azonosításhoz. Scheler maga is a kinyilatkoztatás Istenéhez tért vissza, szembeállítva azt a filozófusok Istenével, hogy megalapozzon egyfajta lényegszférát legalábbis a lényegi *értékek* formájában. Vető nem épít az értékhierarchia eszméjére, noha előfeltételezi a lényegek létét, melyek fogalmait, ha jól látom,

15 „Ce traité adopte résolument une perspective métaphysique. [...] mais ces exposés correspondent-ils à ‘la réalité’ [...] à l’amour comme il est effectivement vécu par les humains? La réponse à cette interrogation est simple. Ce traité porte sur la *philosophie* de l’amour et la tâche de la philosophie est autre que celle de la psychologie ou de la science des mœurs. [...] Elle décrit les choses selon leur *essence*, leur *eidé* et quand elle regarde et étudie les ‘dégradés’ des *eidé*, elle considère toujours l’essence comme leur vérité et comme leur idéal. [...] Et en dernière instance, cette haute et profonde union et réunion de la description eidétique et de la vision conceptuelle de l’essence comme tâche peut avoir une portée existentielle. La philosophie est, certes, *theoria*, mais selon sa vérité, elle doit être aussi *praxis*. Elle tient un discours normatif, mais qui aspire aussi à être performatif. Autant dire que la métaphysique n’indique pas seulement comment les choses sont selon leur essence, mais elle nous aide également à nous rapprocher de cette essence, à nous y conformer.” 15 sk. o.

azonosítja a transzcendentális filozófia noumenonjaival, ellentétbe állítva őket a jelenségekkel. Gyanítható, hogy a noumenonok metodológiai okokból történő alkalmazása inkább Schellingre megy vissza a „német idealizmus két útja” közül, semmint magára Kantra. A *valódi* szeretet elmélete a *valódi* létezők közötti viszonyokra, illetve e viszonyokról alkotott fogalmak egymásra következésére épül. Ennyiben talán inkább a hagyományosabb metafizikában gyökerezik, nem abban a transzcendentális válfajában, amelyet Husserl magáénak vall Dilthey vádjával szemben. Vető Miklós előfeltevései mellett ez annyiban mindenképp érthető és teljességgel jogosult is, hogy ez a metafizika a magaságos, teremtő Istenben gyökerezik, episztemológiailag a tudásunk elől el nem zárt noumenonok szférájára támaszkodik, a szeretetelmélet pedig pontosan ennek a tudáslehetőségnek a felmutatása a legkitüntetettebb emberi létlehetőség, a szeretet példáján.

Szeretet mint elmélet, szeretet mint gyakorlat

A másik súlyos probléma, melyet az idézett szövegrész szóba hoz, elmélet és gyakorlat viszonyát illeti. Első körben elválasztja őket abban az értelemben, hogy elhárítja a szeretet elméletének a mindennapi gyakorlatra építő kimunkálását, mely utóbbit a szenvedélyszerű jelenségek jellemzik, az elmélet szintjén pedig pszichológiai megfontolások uralják. Ha a pszichológiát választanánk modellként, az egyet jelentene a pszichologizmusba való visszacsúszással, amit Husserl s valamennyi fenomenológus elvet. Ugyanakkor e „lentől fölfelé” irányuló hatás elvetése mellett fenn kell tartania az ellenkező irányú hatás lehetőségét: a valódi szeretet eidetikus elmélete képes kell legyen arra, hogy befolyása alá vonja mindennapi gyakorlatainkat. Az elméleti észnek gyakorlativá kell tudnia válni – csak hogy felidézük az erkölcsök metafizikájának Kantját, aki – Vető Miklós előképéként e tekintetben – maga is határozottan szembeszegült mindenfajta naturalizmussal az erkölcsök terén. Abból a szempontból persze Kant nem tekinthető modellnek, hogy ő a bennünk lévő emberiség eszméjére alapozza az elméleti ész e metamorfózisát, legalábbis háttérbe szorítva Istent mint a normatív avagy

„performatív” erő forrását. Másik lehetőség volna arra az erőre építeni, amely a geometriai vagy geometriai jellegű bizonyításokat hajtja előre, s amelyet Leibniz eredendő erőnek nevezett. Az *ordine geometrico* felépített rendszerből azonban valószínűleg még mindig hiányoznék az a normatív hatás, amely eléri, hogy a levont következtetéseknek bizonyosan s kellő mértékben meglegyen a hatása a valóságos, pszichológiailag megélt életre. Az agapológiai bizonyításmenetnek viszont megvan ez a normatív hatása, s így Vető nem elégedhet meg az eredendő fogalmi-eidetikussal, hanem a feltétlenül parancsoló Isten *tényleges*, vagyis a kinyilatkoztatás által megalapozott létére kell építenie. Nála a kinyilatkoztatás Istene biztosítja, hogy a feltétlen parancs megjelenjen a megélt mindennapi életben, melyet alapesetben a feltételektől függő, prudenciális ajánlások uralnak.

Nézetem szerint ez ad magyarázatot az elmélet szintjén arra, amit a gyakorlat terén Vető Miklós „aktivizmusának” lehetne nevezni. Ezt legkönnyebben ismét egy személyes emlék felidézésével tudom megvilágítani. Egy alkalommal Párizsban meglehetősen késéssel érkeztem a megbeszélt találkozóra. Szokásos előzékeny mosolyával mondta, semmi baj, viszont az időnk így már nagyon rövid lesz, mert neki bizony muszáj elmennie tüntetni „a baloldali banditák ellen, akik engedélyezni akarják az abortuszt”. Aligha kétséges, hogy a *Szeretetkönyv* megírása előtt is élt már benne a szeretetelmélet – vagy inkább ő maga élt a *valódi* szeretet gyakorlatában –, melynek nyelvén az abortusz egy embrió elpusztítását jelenti, amely a szeretetre az összes lények közül egyedül képes, sőt a maga csak rá jellemző, teljesen egyéni módján képes emberi „másikká” fejlődni, még ha valaki azt gondolná is, hogy embrióként, elpusztítása pillanatában még nem az. Bizonyára ilyenformán „vezetődött le” Vető Miklós számára, hogy az eidetik-agapologetikus gondolatmenetektől fakadó következtetések a feltétlenül parancsoló Isten erejével szólítanak fel cselekvésre a megélt mindennapok világában azokkal az erőkkel szemben, amelyeket a *Szeretetkönyv* kontextusában a mindennapokat befolyásoló hedonisztikus-pszichológisztikus gondolkodásmód véleményformáló aspirációiként azonosíthatunk.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Boros 2014.** Boros Gábor: *A szeretet/szerelem filozófiája. Szisztematikus-történeti tanulmányok.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.
- Gondos-Grünhut 2013.** Gondos-Grünhut László: *Szeretet és lét. Válogatott gondolatok.* Kairosz Kiadó, Budapest 2013.
- De Sousa 2014.** De Sousa, Ronald: Szerelem és ésszerű indokok. In Boros Gábor – Pólya Tibor (szerk.): *Szenvedély, szerelem, narrációk. Filozófiai és pszichológiai tanulmányok.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 63–87.
- Mezei 2015.** Mezei Balázs: A szeretet metafizikája. Vető Miklós: *L'Élargissement de la métaphysique,* Hermann, Paris, 2012. *Magyar Filozófiai Szemle,* (2015), 1. 177–187.
- Mezei 2020.** Mezei Balázs: Megújító újdonság. Vető Miklós gondolati architektónikája. In Mezei Balázs – Schmal Dániel (szerk.): *Megújító újdonság. Tanulmányok Vető Miklós gondolkodásáról.* Szent István Társulat, Budapest, 2020. 117–131.
- Mezei-Schmal 2020.** Mezei Balázs – Schmal Dániel (szerk.): *Megújító újdonság. Tanulmányok Vető Miklós gondolkodásáról.* Szent István Társulat, Budapest, 2020.
- Vető 2020.** Vető Miklós: *Court traité sur l'amour.* L'Harmattan, Paris, 2020.